

*Tendencije u razvoju individualnih gazdinstava, školovanju omladine i napuštanju gazdinstva i sela na području Srednje Posavine**

Joko Sparavalo

1. UVOD

Srednja Posavina, kako smo u ovom istraživanju nazvali područje opština: Bosanski Šamac, Gradačac, Modriča, Odžak i Orašje, spada među najgušće naseljena područja u Jugoslaviji. Sa 110,3 stanovnika na 1 km² (1961. g.) znatno je naseljenije i od najgušće naseljenih širih područja u Jugoslaviji (Vojvodina 86,3 i Kosovo i Metohija 88,5), a neuporedivo je više naseljena od SR BiH (61,41) i SFRJ (72,5). U privrednom pogledu Srednja Posavina je izrazito agrarno područje. Poljoprivredno stanovništvo, koje na ovom području apsolutno raste a relativno vrlo sporo opada, čini, prema podacima za 1961. godinu, oko 78% ukupnog stanovništva. Na 100 ha obrađenih površina (oranice, voćnjaci i vinogradi) dolaze 62 aktivna poljoprivredna stanovnika prema 58 u SR BiH, 56 u SFRJ i 28 u AP Vojvodini. Sa 1.668 dinara dohotka po stanovniku (SR BiH 2.513, a SFRJ 3.771 dinar) i samo 6,3% zaposlenog stanovništva u društvenom sektoru (SR BiH 13,7%, SFRJ 18,7%), Srednja Posavina predstavlja u cjelini privredno nerazvijeno područje.

U sklopu istraživanja koja su provedena u toku izrade pomenute studije, izvršeno je i anketiranje 588 (2,3%) individualnih gazdinstava. Ovaj rad ima za cilj da na osnovu podataka ankete obradi stavove i mišljenja individualnih proizvođača o vlastitoj perspektivi u poljoprivredi, njihove namjere u pogledu povećanja ili smanjenja proizvodnih kapaciteta gazdinstva, tendencije u pogledu otuđivanja posjeda i preseljenja u gradsko naselje, kao i mogućnost reprodukcije individualnih gazdinstava s obzirom na zadržavanje nasljednika. Pored toga, ovdje ćemo obraditi proces napuštanja gazdinstva, tendencije u zapošljavanju i razloge traženja zaposlenja izvan gazdinstva, te orijentaciju seoske djece i omladine u pogledu školovanja i ostajanja na gazdinstvu.

* Ovaj rad predstavlja izvod iz jednog poglavlja studije *Društveno-ekonomska kretanja na selu i mogućnosti razvoja poljoprivrede Srednje Posavine*, koja je izrađena u okviru programa rada Zavoda za ekonomiku poljoprivrede Sarajevo, a po narudžbi Osnovne privredne komore Doboj, opštinskih skupština i poljoprivrednih organizacija Srednje Posavine.

2. MIŠLJENJE INDIVIDUALNIH PROIZVOĐAČA O VLASTITOJ PERSPEKTIVI U POLJOPRIVREDI

Kakvo je mišljenje individualnih poljoprivrednih proizvođača o poljoprivredi kao svom glavnom zanimanju i kakvu perspektivu u njoj očekuju, neosporno je veoma važno pitanje za daljnji razvoj i orijentaciju poljoprivredne proizvodnje. Da bi se o tome dobilo mišljenje lica koja upravljaju gazdinstvom, u anketi je postavljeno pitanje: da li u poljoprivredi vidite svoju perspektivu? Dobijeni odgovori na ovo pitanje prikazani su u narednoj tabeli. Većina anke-

Tabela 1

Mišljenje individualnih proizvođača o vlastitoj perspektivi u poljoprivredi

Kategorija gazdinstva	Da li u poljoprivredi vidite svoju perspektivu? % od ukupnog broja anketiranih gazdinstava		
	da	ne	bez odgovora
Ukupno	64,0	35,2	0,8
do 1 ha	19,5	77,0	3,5
1—2 ha	44,9	54,2	0,9
2—3 ha	64,2	35,9	—
3—5 ha	81,2	18,2	—
preko 5 ha	87,3	11,9	0,8

tiranih gazdinstava (64⁰%) dalo je potvrđan odgovor, dok je 35,2⁰% gazdinstava odgovorilo da u poljoprivredi ne vidi svoju perspektivu. Ovi odgovori bitno se razlikuju s obzirom na veličinu gazdinstva. Samo oko 1/5 gazdinstava do 1 ha vidi svoju perspektivu u poljoprivredi, dok kod gazdinstava preko 5 ha takve odgovore dalo je 6/7 anketiranih gazdinstava. Sasvim suprotno, preko 3/4 gazdinstava do 1 ha ne vidi svoju perspektivu u poljoprivredi, a u kategoriji preko 5 ha ovakve odgovore dalo je manje od 1/8 anketiranih gazdinstava. Ovi odgovori pokazuju da ogromna većina najmanjih gazdinstava, čiji mali kapaciteti ne obezbjeđuju ni minimum egzistencije članovima njihovih domaćinstava, ne vide svoju perspektivu u poljoprivredi, dok gazdinstva sa preko 2 ha većinom su mišljenja da u poljoprivredi imaju svoju perspektivu. Svakako treba imati na umu da je anketiranje izvršeno u 1966. godini, kada su relativno povoljne cijene poljoprivrednih proizvoda, ustanovljene reformom, dale poljoprivrednim proizvođačima znatno povoljnije uslove privređivanja nego što su ih ranije imali. Danas, međutim, takvi uslovi već ne postoje.

3. NAMJERE GAZDINSTAVA U POGLEDU POVEĆANJA ZEMLJIŠNOG I STOČNOG FONDA I PRODAJE ZEMLJIŠTA

Na području Srednje Posavine na jedno individualno poljoprivredno gazdinstvo dolazi, prema popisu poljoprivrede 1960, u prosjeku 2,72 ha, a prema rezultatima ove ankete 2,85 ha poljoprivrednog zemljišta, što je manje nego u SR BiH (3,02) i SFRJ (3,28). Kao posljedica ovakve usitnjenosti posjeda, koja rezultira iz visine agrarne prenaseljenosti, javlja se kod znatnog broja gazdinstava (30,4⁰%) težnja za povećanjem posjeda. Najveći procenat gazdinstava koja namjeravaju povećati fond zemljišta je u kategoriji 1—2 i 2—3 ha. Najmanja

Tabela 2

Namjere gazdinstava u pogledu povećanja zemljišnog i stočnog fonda i prodaje zemljišta

Kategorija gazdinstva	% gazdinstava koja namjeravaju		
	povećati fond zemljišta	prodati zemljište	povećati stočni fond
Ukupno	30,4	6,2	56,9
do 1 ha	26,2	9,8	32,8
1—2 ha	36,5	10,6	45,9
2—3 ha	37,8	4,4	62,2
3—5 ha	34,4	5,5	68,8
preko 5 ha	18,7	3,3	60,2

gazdinstva, ona do 1 ha, zbog izrazito slabe ekonomske moći su vrlo ograničenih mogućnosti za kupovinu zemljišta, dok su potrebe za proširenjem zemljišnih površina kod gazdinstava preko 5 ha, iz poznatih razloga, znatno manje. Prodaju zemljišta namjerava izvršiti samo 6,2% gazdinstava. Ovakav odnos između broja gazdinstava koja će prodavati zemljište i broja gazdinstava koja namjeravaju povećati fond zemljišta uslovljava znatno veću potražnju od ponude i visoku cijenu zemljišta. Prema rezultatima ankete prosječna cijena kupljenog zemljišta u 1965. godini iznosila je 2.170, a u 1966. godini 4.120 dinara po 1 ha. Namjere za kupovinu zemljišta izražene su znatno jače kod „čistih“ poljoprivrednih (33,3%) nego kod mješovitih gazdinstava (18,1%).

Namjere u pogledu povećanja stočnog fonda daleko su jače izražene nego u pogledu povećanja zemljišnog fonda. Većina gazdinstava (56,9%) namjerava povećati stočni fond. Ovo sasvim jasno izražava nizak nivo razvijenosti stočarstva na ovom području i ocjenu anketiranih gazdinstava da postoje značajne potencijalne mogućnosti za povećanje stočnog fonda.

Znatno izražene tendencije u pogledu povećanja zemljišnog fonda na individualnim gazdinstvima, koje su rezultat visoke agrarne prenaseljenosti, upućuju na zaključak da društveni sektor poljoprivrede u ovakvim uslovima nema izgleda za proširenje svojih kapaciteta. Međutim, u pogledu povećanja stočnog fonda i prometa stočnih proizvoda sa individualnih gazdinstava, zadruga i društvena gazdinstva mogu odigrati značajnu ulogu, čime bi značajno povećali i obim svog poslovanja.

4. TENDENCIJE U POGLEDU OTUĐIVANJA POSJEDA I PRESELJAVANJA U GRADSKO NASELJE

Na pitanje: šta bi učinili vlasnici mješovitih i nepoljoprivrednih gazdinstava ako bi dobili stan u gradu i vlasnici poljoprivrednih gazdinstava ako bi dobili zaposlenje i stan u gradu? — dobiveni odgovori prikazani su u tabeli broj 3.

Samo 23,2% domaćinstava prodalo bi svoj posjed i preselilo u gradsko naselje. To su pretežno najmanja gazdinstva (preko 50% ih je u kategorijama do 1 i 1—2 ha), a znatno manje ih je u kategorijama većih gazdinstava. Najveći broj domaćinstava (45,1%) bi izvršio podjelu domaćinstava na taj način što bi jedan dio preselio u gradsko naselje, a drugi bi se i dalje zadržao na gazdinstvu.

Tabela 3

Tendencije u pogledu otuđivanja posjeda i preseljenja u gradsko naselje

Kategorija gazdinstva	Cjelokupno domaćinstvo bi preselili, a gazdinstvo prodali	Cjelokupno domaćinstvo bi preselili, a gazdinstvo i dalje obrađivali	Cjelokupno domaćinstvo bi preselili, a gazdinstvo izdali u zakup	Samo jedan dio članova bi preselio, a drugi se i dalje zadržao na gazdinstvu	Ne bi selili
ukupno	23,2	11,5	13,1	45,1	7,1
do 1 ha	42,7	6,7	16,0	26,6	8,0
1—2 ha	33,0	14,3	17,6	29,6	5,5
2—3 ha	14,8	13,7	14,7	46,3	10,5
3—5 ha	12,2	13,7	11,5	54,2	8,4
preko 5 ha	22,1	8,0	8,0	58,4	3,6

Procenat ovakvih odgovora raste od kategorije manjih prema kategoriji većih gazdinstava. Iz ovoga se može izvući zaključak da su domaćinstva na krupnijim gazdinstvima daleko više vezana za svoj posjed nego domaćinstva s manjih gazdinstava. Na ovim gazdinstvima veći je i broj članova domaćinstva, što, takođe, utiče na diobu domaćinstva ukoliko se stvore uslovi da jedan dio preseli u gradsko naselje. Oko 11,5% domaćinstava bi, u slučaju preseljenja, i dalje obrađivali posjed, dok bi 13,1% dali svoj posjed u zakup, a samo 7,1% domaćinstava ne bi niukom slučaju selili u gradsko naselje. Iz datih odgovora proističe zaključak da je većina domaćinstava (76,8%) čvrsto vezana za svoj posjed i da ne bi (u sadašnjim uslovima) izvršili prodaju ni pod uslovom da dobiju zaposlenje i stan u gradskom naselju.

5. GAZDINSTVA PREMA ZADRŽAVANJU I ŠKOLSKOJ SPREMI NASLJEDNIKA

Pitanje zadržavanja nasljednika na gazdinstvu interesantno je sa stanovišta reprodukcije gazdinstva. Ukoliko gazdinstvo nema ili ne zadržava nasljednika u najvećem broju slučajeva ono se u narednoj generaciji neće ni reprodukovati kao samostalna proizvodna jedinica. Od ukupno 588 anketiranih gazdinstava

Tabela 4

Gazdinstva prema zadržavanju nasljednika

Kategorija gazdinstva	Nemaju nasljednika	Školuju svu djecu i ne zadržavaju nasljednika	Zadržavaju nasljednika
ukupno	15,8	3,2	81,0
do 1 ha	26,4	4,6	69,0
1—2 ha	19,6	4,7	75,7
2—3 ha	16,1	2,8	81,1
3—5 ha	15,6	3,9	80,5
preko 5 ha	5,9	0,8	93,3

93 ili 15,8⁰/₀ gazdinstava nema nasljednika, 19 ili 3,2⁰/₀ školuje svu djecu i ne zadržava nasljednika i 476 ili 81,0⁰/₀ gazdinstava zadržava nasljednika. Prema ovim rezultatima oko 4/5 gazdinstava bi se reprodukovalo u narednoj generaciji, dok bi oko 1/5 gazdinstava poslije smrti sadašnjeg starješine domaćinstva, s obzirom da nemaju ili ne zadržavaju nasljednika, prestalo da egzistira. Među gazdinstvima koja nemaju nasljednika na 19 gazdinstava za nasljednika navedeno je lice koje sada ne živi na gazdinstvu. Ovdje se javlja nasljednik imovine, koji može da je proda, izda drugima na korištenje ili sam preseli na to gazdinstvo. Prema tome, jedan dio ovih gazdinstava može da se reprodukuje bez obzira što u sadašnjem domaćinstvu ne postoji nasljednik gazdinstva. Među gazdinstvima koja školuju svu djecu i ne zadržavaju nasljednika, takođe se može javiti jedan broj gazdinstava koja neće uspjeti da školuju svu djecu ili da ih poslije školovanja zaposle, što će usloviti ostajanje na gazdinstvu. Prema tome, može se očekivati da će se u sljedećoj generaciji reprodukovati više od 81⁰/₀ gazdinstava. Među gazdinstvima koja nemaju ili ne zadržavaju nasljednika, pretežno su manja gazdinstva (65⁰/₀ ih je do 3 ha), što znači da se na njihove površine ne može računati prilikom proširenja društvenih gazdinstava ovog područja. Pored toga što se radi o malim i razbacanim parcelama, u pitanju je i velika potražnja za zemljištem, koja se javlja od strane individualnih gazdinstava. Zbog toga bi takva kupovina bila dosta skupa i za sadašnje uslove proizvodnje na društvenim gazdinstvima vjerovatno ekonomski neopravdana.

Školska sprema nasljednika (budućeg domaćina) gazdinstva od značaja je za proizvodnju na gazdinstvu, za primjenu savremenije tehnike, za preorijentaciju sa naturalne na robnu proizvodnju, odnosno za specijalizaciju proizvodnje i za čitavo vođenje gazdinstva u pravcu savremenijeg privređivanja. Prema rezultatima ankete najviše nasljednika biće sa četiri razreda osnovne škole (47,7⁰/₀) i sa osmogodišnjom školom (12,6⁰/₀). Sa završenim zanatom biće 11,6⁰/₀ nasljednika, sa srednjom ili nekom višom školom 9,9⁰/₀, s nepotpunom osmogodišnjom školom, 5—7 razreda 8,4⁰/₀, 1—3 razreda 2,9⁰/₀, bez škole 6,5⁰/₀ i nepoznato 0,4⁰/₀. Prema rezultatima ove ankete poljoprivredno stručno obrazovanje još uvijek se ne smatra potrebnim za rad na gazdinstvu. Oko 78⁰/₀ nasljednika biće sa školskim kvalifikacijama do najviše osmogodišnje škole, dakle, bez stručnog poljoprivrednog obrazovanja. I oni koji će imati veći stupanj obrazovanja od osmogodišnje škole, takođe ne stiču obrazovanje potrebno za poljoprivrednu proizvodnju. Iz rezultata ove ankete proističe da poljoprivredno obrazovanje, koje se stiče redovnim školovanjem, nije još došlo do izražaja kao potreban element u poljoprivrednoj proizvodnji na seljačkim gazdinstvima. Pri ovome, jasno, treba imati u vidu da je ovakvo školovanje rezultat ne samo potreba već dobrim dijelom i ekonomskih mogućnosti individualnih gazdinstava.

6. NAPUŠTANJE INDIVIDUALNIH GAZDINSTAVA

Napuštanje gazdinstava uslovljeno je, između ostalog, veličinom gazdinstva i domaćinstva. Krupnija gazdinstva imaju u prosjeku veći broj članova domaćinstva, pa otuda i više radne snage. Ako jedan dio radne snage u potpunosti napusti gazdinstvo, to uopšte ne remeti proizvodnju na gazdinstvu, što nije slučaj sa manjim gazdinstvima, naročito onim s jednim ili dva aktivna člana u domaćinstvu. Zato je u strukturi gazdinstava s kojih je bilo iseljavanja veće učešće krupnijih gazdinstava.

Tabela 5

Napuštanje individualnih gazdinstava 1946—1966.¹

Kategorija gazdinstva	Gazdinstva s kojih je bilo iseljavanja		Lica koja su napustila gazdinstvo Stanovništvo na indiv. gazdinstvo = 100
	struktura	ukupan broj gazdinstava = 100	
ukupno	100,0	26,2	10,4
do 1 ha	13,0	23,0	13,0
1—2 ha	17,5	25,2	14,3
2—3 ha	14,3	20,8	6,9
3—5 ha	29,2	29,2	10,9
preko 5 ha	26,0	29,9	8,9

Napuštanje je vršeno samo sa 26,2⁰/₀ individualnih gazdinstava. Kad se ima u vidu da je ovdje obuhvaćen čitav period 1945—1966. godine, onda je učešće gazdinstava, s kojih se neko od članova domaćinstva odselio (ne računajući odseljavanje udajom ili ženidbom), vrlo malo. Činjenica da sa 73,8⁰/₀ gazdinstava u periodu od 21 godine nije niko napustio gazdinstvo, govori da je poslijeratni privredni razvoj vrlo malo uticao na pokretanje stanovništva sa individualnih gazdinstava s ovog područja.

S individualnih gazdinstava u periodu od 1946—1966. godine otišlo je raznim kanalima (poslije završetka škole, poslije završetka zanata, bez kvalifikacija, ostali u JNA) samo 10,4⁰/₀ od sadašnjeg stanovništva na individualnim gazdinstvima. Godišnje to iznosi jedva 0,5⁰/₀. Ako podemo od pretpostavke da je stanovništvo na individualnim gazdinstvima raslo po istoj stopi kao i ukupno stanovništvo Srednje Posavine (od 1948—1961. prosječno godišnje za 1,15⁰/₀), onda je odliv od gazdinstava obuhvatio samo oko 43,5⁰/₀ od prirasta stanovništva na individualnim gazdinstvima.

Posmatramo li odseljavanje sa gazdinstava po pojedinim vidovima (vidi tabelu br. 6), odmah se zapaža da je većina lica sa gazdinstava odselila udajom ili ženidbom (63,2⁰/₀), a zatim bez kvalifikacija (25,9⁰/₀). Poslije završetka neke škole odselilo je 6,1⁰/₀, poslije završetka zanata 3,5⁰/₀, ostajanjem u JNA samo 1,3⁰/₀ lica.

Tabela 6

Lica koja su odselila i lica koja su napustila² gazdinstvo

Vidovi odseljenja	Ukupan broj lica koja su od 1946. do 1966. g. odselila sa gazdinstva = 100	Ukupan broj lica koja su od 1946. do 1966. g. napustila gazdinstvo = 100
Poslije završetka škole	6,1%	16,5%
Poslije završetka zanata	3,5%	9,5%
Bez kvalifikacija	25,9%	70,4%
Ostali u JNA	1,3%	3,6%
Udajom ili ženidbom	63,2%	—

¹ Odseljenje udajom ili ženidbom u najvećem broju slučajeva ne predstavlja napuštanje gazdinstava ni poljoprivrede kao djelatnosti u kojoj se vrši zanimanje, već samo preseljenje s jednog na drugo gazdinstvo. Odseljenje s gazdinstva udajom ili ženidbom nisu uzeta kao vid napuštanja gazdinstva i sela.

U strukturi lica koja su napustila gazdinstvo najviše ih je bez kvalifikacija (70,4⁰/₀). Prema tome, u ukupnom broju lica koja su odselila sa gazdinstva, malo je učešće onih koja su prethodno stekla određenu kvalifikaciju — svega 26⁰/₀. Ovo jasno govori o tome da gro gazdinstava po svojoj ekonomskoj moći nije u stanju da dâ određenu kvalifikaciju licima koja ih napuštaju. To svakako utiče na mogućnost izbora njihova zanimanja i visinu ličnih dohodaka. Uz to, ovakva radna snaga koja napušta poljoprivredu, stvara i određene probleme u nepoljoprivrednim djelatnostima.

7. TENDENCIJE U ZAPOSŁJAVANJU I RAZLOZI TRAZENJA ZAPOSLENJA IZVAN GAZDINSTVA

U anketi o individualnim gazdinstvima bilo je postavljeno i pitanje ima li članova domaćinstava koji bi se željeli zaposliti izvan gazdinstva, i koji su razlozi traženja zaposlenja. Rezultati odgovora na ovo pitanje prikazani su u sljedećoj tabeli.

Tabela 7

Lica koja bi se željela zaposliti izvan gazdinstva i motivi traženja zaposlenja

Kategorija gazdinstva	% od aktivnog stanovništva na gazdinstvima	Razlozi traženja zaposlenja izvan gazdinstva u %			
		Nisu dovoljno uposljeni na gazd., rad na gazdin. ne obezb. dovoljno sred. za život	Bolji uslovi rada izvan gazdinstva	Prihodima izvan gazdinstva — poboljšana proizv. na gazdinstvu	Ostali razlozi
Ukupno	27,8	61,0	18,5	17,7	2,8
do 1 ha	52,7	70,5	15,2	11,4	2,9
1—2 ha	37,6	64,6	18,7	14,6	2,1
2—3 ha	31,3	61,6	17,2	16,2	5,0
3—5 ha	23,6	58,4	18,1	21,5	2,0
preko 5 ha	17,1	49,5	23,3	24,3	2,9

Prema rezultatima ankete, 27,8⁰/₀ aktivnog stanovništva koje sada radi na gazdinstvima željelo bi se zaposliti izvan gazdinstva. Njihovo učešće u aktivnom stanovništvu koje radi na gazdinstvu obrnuto je proporcionalno veličini gazdinstva. Na gazdinstvima do 1 hektar više nego svaki drugi aktivni član domaćinstva želio bi se zaposliti izvan gazdinstva. S povećanjem veličine gazdinstva opada učešće lica koja bi se željela zaposliti izvan gazdinstva u ukupnom aktivnom stanovništvu koje radi na gazdinstvu. Prema tome, iako su domaćinstva manjih gazdinstava manja i po broju članova (do 1 ha u prosjeku 3,9, a preko 5 ha u prosjeku 6,4 članova), ipak je nezaposlenost na manjim gazdinstvima znatno veća, dok s povećanjem veličine gazdinstva raste zaposlenost aktivnih članova na samom gazdinstvu.

Razlozi traženja zaposlenja nisu alternativni, već se dopunjavaju. Od anketiranih nije traženo da navedu samo jedan odgovor, već je svaki mogao da u

² Prema ranijoj napomeni, lica koja su odselila sa gazdinstva udajom ili ženidbom ne ubrajaju se u lica koja su napustila gazdinstvo i selo i prešla u gradsko naselje.

odgovoru navede više po njegovom mišljenju najvažnijih razloga. Tako je broj odgovora za 56⁰/₀ veći od broja lica koja bi se željela zaposliti izvan gazdinstva. Analiziranje i ovako grupisanih odgovora omogućava nam da uočimo najvažnije uzroke traženja zaposlenja izvan gazdinstva.

Oko 61⁰/₀ razloga je u nedovoljnoj uposlenosti na gazdinstvu i što rad na gazdinstvu ne obezbjeđuje dovoljno sredstava za život. To su, ujedno, odgovori koji najviše koincidiraju, pa smo ih u analizi objedinili. Pojedinačno posmatrani, ovi odgovori se znatno razlikuju po veličini gazdinstava. Lica s manjih gazdinstava češće su nego lica sa većih gazdinstava kao razlog traženja zaposlenja izvan gazdinstva, isticala da nisu dovoljno uposleni na gazdinstvu; učestalost odgovora — „rad na gazdinstvu ne obezbjeđuje dovoljno sredstava za život“, — bitno se ne razlikuje po veličini gazdinstava. Odgovor — „prijodima izvan gazdinstva poboljšali bismo proizvodnju na gazdinstvu“ — u korelaciji je s veličinom gazdinstva. Na manjim gazdinstvima učestalost ovog odgovora je manja i obrnuto. To znači da je zapošljavanje izvan gazdinstva komponenta koja na većim gazdinstvima treba, pored ostalog, da doprinosi poboljšanju proizvodnje na gazdinstvu. Na manjim gazdinstvima to je, u prvom redu, rješavanje problema egzistencije.

8. ORIJENTACIJA SEOSKE DJECE I OMLADINE U POGLEDU ŠKOLOVANJA I OSTAJANJA NA GAZDINSTVU

Pitanje: koju školu namjeravaju završiti i da li po školovanju ostaju na gazdinstvu, odnosilo se na svu djecu i omladinu koja pohađa školu, kao i na djecu predškolskog uzrasta. Odgovor na ovo pitanje, kao i na sva ostala u ovoj anketi, dale su starješine domaćinstava. Zato ovdje izražena orijentacija djece i omladine u pogledu školovanja i ostajanja na gazdinstvu ne odražava vlastitu želju, već onu koju planira starješina domaćinstva.

Tabela 8

Orijentacija seoske djece i omladine u pogledu školovanja i ostajanja na gazdinstvu

Škola koju namjerava završiti	% od ukupnog broja djece i omladine na školovanju	Po završetku školovanja ostaje na gazdinstvu	
		ne	da
4 razreda osnovne škole	6,6	96,3	3,7
8 razreda osnovne škole	24,0	73,1	26,9
Zanat	20,8	18,1	81,9
Srednju školu	35,0	12,8	87,2
Višu ili visoku školu	13,6	1,8	98,2
S v e g a :	100,0	32,4	67,6

Iz dobivenih odgovora koji su prikazani u tabeli br. 8 zapaža se da većina (67,6⁰/₀) djece i omladine na anketiranim gazdinstvima namjerava poslije završetka osmogodišnje škole nastaviti školovanje. Ovakva orijentacija znatno se razlikuje od dosadašnjih kretanja, koja pokazuju da dobar dio djece ne završava osmogodišnju pa čak ni četverorazrednu školu. Među nepismenima na

anketiranim gazdinstvima ima 9,2% djece i omladine (10—24 godine). Ako tome dodamo i starosnu grupu od 25—34 godine, onda je preko 1/5 (21,2%) nepismenih iz generacija koje su poslije rata trebale završiti školovanje. Prema tome, ovako krupne promjene, izražene u nivou školovanja koje se želi postići, ostvarljive su u znatno manjem obimu. Najviše djece i omladine namjerava završiti srednju školu (35,0%), zatim osmogodišnju školu (24,0%) i zanat (20,8%).

Prema datim odgovorima nešto preko 2/3 djece i omladine ima namjeru da poslije završetka školovanja napusti gazdinstvo. Od ukupno 882 lica, na koje se odnosilo ovo pitanje, za 266 ili 32,4% dat je odgovor da ostaju na gazdinstvu, a za 556 (67,6%) da će poslije završetka školovanja napustiti gazdinstvo. Ovakav odliv s gazdinstava bio bi svakako poželjan, jer bi to uticalo na ublažavanje agrarne prenaseljenosti ovoga područja. Međutim, za realizovanje ovakvog odliva stanovništva s individualnih gazdinstava postoje mali izgledi. U čitavom poslijeratnom periodu (1946—1966. god.) kada je odliv s individualnih gazdinstava bio znatno intenzivniji od onoga kojega u narednom periodu (barem u neposrednoj budućnosti) možemo očekivati, anketirana individualna gazdinstva napustilo je svega 304 lica. Zato je nerealno očekivati da se može ostvariti ovako planirani odliv omladine s gazdinstava poslije završetka školovanja.

Orijentacija u pogledu napuštanja gazdinstava uslovljena je stepenom školovanja. Većina lica koja će završiti četverorazrednu ili osmorazrednu školu ostaju na gazdinstvu. Preko 4/5 lica sa školskom spremom višom od osmogodišnje, namjerava napustiti gazdinstvo. Interesantno je da 18,1% lica koja će završiti zanat i 12,8% lica koja će završiti srednju školu, namjerava ostati na gazdinstvu. Pravilo koje kod nas postoji — da, uglavnom, nepismeni i sa školom (najviše osmogodišnjom) ostaju na gazdinstvu — a koje se dobrim dijelom izražava u ovoj anketi, ne obećava puno u pogledu poboljšanja stručnosti individualnih poljoprivrednih proizvođača i kvaliteta rada u ovoj vrlo složenoj oblasti proizvodnje. Ostajanje na gazdinstvu poslije završene neke škole često se planira uz zapošljavanje izvan gazdinstva; zbog određenih porodičnih veza ne želi se napustiti gazdinstvo. Takvih slučajeva, vjerovatno, ima dosta i među licima koja će završiti zanat i srednju školu a namjeravaju ostati na gazdinstvu.

U pogledu ostajanja na gazdinstvu ne postoje velike razlike u tendencijama koje su izražene na manjim i većim gazdinstvima. Na svim gazdinstvima približno 1/3 djece i omladine namjerava ostati i oko 2/3 napustiti gazdinstvo. U pogledu nivoa škole koju će završiti, takođe, ne postoje velike razlike s obzirom na veličinu gazdinstva. Nešto u većem procentu djeca s manjih gazdinstava namjeravaju završiti osmogodišnju školu i zanat, dok će djeca s krupnijim gazdinstvima u većem procentu završiti srednju, višu ili visoku školu.

Summary

TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF PRIVATE SMALLHOLDINGS, EDUCATION OF YOUNG PEOPLE, AND MOVEMENT FROM THE LAND IN CENTRAL POSAVINA

The views expressed by agricultural producers during an enquiry covering private farms in Central Posavina indicate that essential changes have taken place in the rural population's views on farming as a permanent source of earning a living. These views are chiefly the result of the comparatively favourable conditions for earning a living by farming that were introduced by the economic reform. At present, however, these conditions no longer exist.

As a result of a marked agrarian over-population and probably also of the new conditions of earning, numerous households show a tendency towards expanding their property particularly that suited for livestock farming. This is also an indication of the social sector's declining prospects for an expansion of its landed property in the region.

The enquiry has shown a very definite attachment of the peasants to their farms as a source of income; more than three quarters of the households would not sell their land even if they were offered guarantees for employment and accommodation in town. It is interesting that under such conditions a large number of the households (45.1%) would split, with some of its members staying on the land and others accepting new employment and moving to town.

According to the views expressed by the interviewed peasants regarding continuity in farming their land, more than four fifths of the farms are to be run by the next generation. Technical agricultural training of the future heads of households will again be non-existent; even the level of general education, judging by the type of school to be attended by the future heads of the households, will be very low.

Despite the presence of a marked ambition to leave the farm and the rural community, the region's economic development since the war has had very little influence on the movement of the population from private farms. An additional cause for this has been the existing low level of school education which is not conducive to long-term migration trends. Thus at 74% of the farms there has been no tendency towards leaving the land since the war.

As regards the schooling of the young there is a very marked ambition to achieve a much higher level of education than is that achieved at present. About 70% of the children and young people should acquire a higher level of education than the 8-class elementary schooling. Thus most of the young people (67.6%) want to leave farming and the rural community after completing their schooling. Naturally, the realization of these ambitions depends on a number of limiting factors most of which are to be sought outside the farms.

Резюме

ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИИ ЕДИНОЛИЧНЫХ ХОЗЯЙСТВ, ОБРАЗОВАНИИ МОЛОДЁЖИ И ПОКИДАНИИ ДОМХОЗЯЙСТВ И СЁЛ В ОБЛАСТИ СРЕДНЕЙ ПОСАВИНЫ

Заявления сельскохозяйственных производителей высказаны в анкете о единоличных хозяйствах Средней Посавины, в области Боснии и Герцеговины вдоль реки Савы, свидетельствуют о том что в них произошли существенные перемены в их взглядах к хозяйству и сельскому хозяйству как продолжительных источников приобретения и существования. Эти взгляды являются в первую очередь результатом относительно подходящих условий для приобретений в сельском хозяйстве, которые установлены в начале хозяйственной реформы. Сегодня, между тем, такие условия уже не существуют.

Вследствие высокой аграрной перенаселённости, а вероятно и новых условий приобретения, появляются стремления у значительного числа хозяйств расширить земельную, а особенно скотоводственную производительность. Это одновременно свидетельствует о том что существуют незначительные возможности расширения поверхностей общественного сектора в этой области.

В анкете высказалась очень ясная связанность сельских домохозяйств с хозяйством являющимся источником доходов и существования. Немного свыше 3/4 домохозяйств не согласилось бы с продажей своего имущества даже и в случае обеспечения их работы и квартиры в городе. Отличительным фактом в этом случае является то что и при этих условиях большое число домохозяйств (45,1%) разделило бы имущество чтобы некоторые члены домохозяйства остались и дальше в хозяйстве, а другие приняли работу и переехали в город.

На основании высказанных стремлений относительно сбережения наследников, свыше 4/5 домохозяйств воспроизведётся в следующей генерации. Специально сельскохозяйственное образование будущих старшин домохозяйства и дальше

будет отсутствовать, даже общее образование судя по уровню школы в которой будущие старшины получают образование, будет очень низкое и неудовлетворительное.

Несмотря на остро выраженные стремления покинуть домхозяйство и сёла, послевоенное хозяйственное развитие этой области незначительно воздействовало на население в смысле покидания единоличных домхозяйств. Этому также способствовал низкий уровень школьного образования не создающий условия более постоянных миграционных ходов. Поэтому за целый послевоенный период в 74% хозяйств не было явления покидания хозяйства.

В связи с образованием молодёжи существует остро выраженное стремление достигнуть более высокий уровень школьного образования чем оно теперь достигается. Около 70% детей и молодёжи должны получить более высокий уровень образования чем в восьмилетних школах. На этом основании большинство молодёжи стремится после законченной школы покинуть сельское хозяйство и село. Очевидно что осуществление этих стремлений обусловлено рядом ограничивающих факторов отчасти происходящих от хозяйства, а особенно факторами вне хозяйства.